

Koning in ballingschap

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Vereniging tot Behoud van het Veluws Hert verscheen een boek vol anekdotes en prachtige foto's, waarin de geschiedenis van het Veluws edelhert wordt opgetekend. De auteur beschrijft hoe het edelhert vanaf de prehistorie wordt teruggedrongen tot de laatste vesting: de Veluwe. Als rode draad door het boek lopen de thema's voedsel, ruimte en rust, de factoren die belangrijk zijn voor het edelhert en die zo werden aangetast door allerlei oorzaken. Genoemde oorzaken zijn biotoopvernietiging (ontbossing, ontginning, verstedelijking), wildbeheer (jacht, genetische vervuiling), stroperij, versnippering (inrasteren, wegnen) en recreatiedruk. Pas in 1954 begint het tij te keren met de invoering van een nieuwe jachtwet waarbij de stroperij en kantjesjagerij aan banden wordt gelegd. Ook maakt de Vereniging tot Behoud van het Veluws Hert zich sterk voor het opdoeken van rasters en het aanleggen van wildviaducten. Spijtig is dat de rol van de terreinbeherende instanties Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer hierbij door de auteur op de achtergrond gedrongen wordt. Midden jaren '90 is de detailontsluiting van de Veluwe verminderd, het bijvoeren grotendeels gestopt, is de natuurlijke voedselsituatie verbeterd en wordt de Nota Jacht en Wildbeheer en de Grofwildvisie Veluwe door de terreinbeherende instanties uitgevoerd.

Wetenschappelijk bezien is het boek minder interessant, door het geringe aantal literatuurverwijzingen en de hier en daar suggestieve uitspraken. Helaas ontbreekt een toekomstvisie, die wel gesuggereerd wordt door het hoofdstuk 'Naar de 21e eeuw'. De auteur is sterker in het beschrijven van het verleden dan in visionair denken, waarbij introducties in

BESPREKING

'nieuwe' gebieden zoals de Oostvaardersplassen, Utrechtse Heuvelrug en de duinen van Holland in de ogen van de auteur uit den boze zijn: "Kleine geïsoleerde gebieden maken van het edelhert een 'gehouden dier'. Met natuur heeft dat alles niets te maken." Dat er indien nodig verbeteringen aangebracht kunnen worden in genoemde gebieden, zoals dit ook in de kleine omrasterde gebieden van de Veluwe is gebeurd, schijnt de auteur te ontgaan. Waarom geen visioen over uitwisseling tussen de Veluwe en de Oostvaardersplassen, waar reeds edelherten rondlopen (het tweede laatste refugium voor het edelhert)?

Naast deze kritiek blijft 'Een koning in ballingschap' echter een prachtig historisch georiënteerd boek en vanuit die optiek een aanrader voor degenen die geïnteresseerd zijn in het edelhert en vooral in de geschiedenis van de Veluwe als laatste refugium voor dit dier.

Dennis Lammertsma

D. van den Hoorn, 1996. Een koning in ballingschap; Het edelhert in de twintigste eeuw. Bosch & Keuning, De Bilt (NL). 183 pp. ISBN 90 246 0355 2.

Zoogdieren in het Lingebied

De Veldwerkgroep van de VZZ organiseert jaarlijks twee of meer kampen. Van de kampen wordt een verslag gemaakt dat wordt uitgegeven als een Mededeling van de VZZ. Vorig jaar kwam het verslag uit over het zomerkamp in de Limousin in Frankrijk in 1991. Vorige maand kwam het rapport over de zoogdieren in het Lingebied uit. Dit rapport combi-

neert de resultaten van twee kampen, beide gehouden in 1992. Blijkbaar wordt geprobeerd de achterstand in de verslaglegging in versneld tempo in te halen. Er staan ons nog verslagen te wachten over de omgeving van Wiltz (Luxemburg), Argonne (Frankrijk), Sumava (Tsjechië), Thüringen (Duitsland), Pieniny Nationaal Park (Polen) en gelukkig ook nog over een inheems gebied: de Overijsselse Vechtstreek.

De inventarisatiekampen van de Veldwerkgroep leveren altijd een belangrijke bijdrage aan de kennis over het voorkomen van, met name, de kleine zoogdieren in een gebied. Het is daarom jammer dat zo lang gewacht moet worden op de verslaglegging van die kampen; zijn de resultaten van de inventarisaties niet reeds achterhaald als het verslag pas na vele jaren verschijnt? Bij het verslag over de zoogdieren van het Lingebied lijkt dat nog niet het geval.

Het eerste kamp (mei 1992) richtte zich op vleermuizen langs de wateren (rivieren en kanalen) en in de landgoederen in de omgeving. Tevens werden zoveel mogelijk kilometerhokken bezocht in het kader van de landelijke inventarisatie naar het voorkomen van vleermuizen in Nederland. Het resultaat van deze landelijke inventarisatie is onlangs uitgebracht als de Atlas van Nederlandse vleermuizen. Bij het najaarskamp lag de nadruk op kleine zoogdieren, waarbij gericht werd gezocht naar noordse woelmuizen en waterspitsmuizen. Er werden enkele honderden jagende vleermuizen waargenomen, behorend tot acht soorten. Daarnaast werden zes kolonies gevonden, waaronder een kleine kolonie

rosse vleermuizen in het landgoed Heukelum: met uitzondering van de duinen de meest westelijke kolonie in Nederland. Van de kleine zoogdieren zijn tien soorten vastgesteld. Hieronder bevonden zich wel waterspitsmuizen, maar helaas geen noordse woelmuizen. Gezien het grote aantal aardmuizen dat langs de Zouweboezem werd gevangen, is de kans vrijwel nihil dat de noordse woelmuis hier voorkomt.

Naast deze waarnemingen is in het verslag een kort overzicht opgenomen van historische gegevens aan de hand van een literatuurstudie. Vooral over de vleermuizen was voorheen weinig bekend.

Dennis wansink

K. Mostert, 1997. Zoogdieren van het Lingegebied. Mededeling 20 van de VZZ. VZZ, Utrecht. 26 pagina's. Prijs f 8,00 (BF 160) inclusief verzendkosten. Het rapport kan besteld worden door dit bedrag over te maken naar giro 2050298 ten name van de Veldwerkgroep VZZ te Grootebroek, onder vermelding van de titel van het rapport.

Zoogdieren in de marge

Met het creëren van natuurreervaten in de Ecologische Hoofdstructuur alleen is in een agrarisch land als Nederland de natuurwaarde niet in stand te

houden. Het is dus niet meer dan logisch dat gezocht wordt naar mogelijkheden om ook in de landbouwgebieden de natuurwaarde in stand te houden, of te vergroten. De directie IJsselmeergebied van Rijkswaterstaat heeft met dit doel drie jaar lang de effecten onderzocht van uit productie genomen randstroken van akkers. De maatregelen bleken duidelijke waarde voor de natuur te hebben.

In een 250 hectare groot akkerbouwgebied bij Almere werden vier meter brede stroken langs sloten ingericht als randstrook, zijn kleine bosjes ingeplant en zijn poelen gegraven. Aan de nieuwe bosjes en poelen is daarna geen onderhoud meer uitgevoerd, de sloten werden wel onderhouden: het talud en de slootbodem werden regelmatig gemaaid, evenals de aanliggende drie meter van de randstrook. Zo ontstond een ruigtestrook en een strook met kort gras. De kosten hiervan (beheer en opbrengstverlies) bedroegen 1,85 per strekkende meter (vier meter breed) per jaar.

Voor ons zijn de resultaten over de zoogdieren natuurlijk het interessants. Om te beginnen even een kanttekening: het onderzoek naar muizen is uitgevoerd met klapvallen! Voor een onderzoek gericht op natuurwaarde is dit natuurlijk uit den boze. Tegenwoordig kan met inlooppvallen, waarbij de muizen blijven leven, ook goed veldonderzoek gedaan worden.

Wat betreft de veldmuis bleek de dichtheid in de randstroken vele malen groter dan in de gangbare akkerranden. Ook van dwergmuis en bosspitsmuis werden de grootste aantallen in de randstroken gevangen. Voor deze soorten bleken ook de jonge bosjes een aantrekkelijk biotoop te zijn. Verder werden egels, mollen, vier vleermuissoorten (langstrekkers), bruine ratten, konijnen, reeën, kleine marterachtigen en vossen in het gebied

aangetroffen. Eenmaal werd een laatvlieger foeragerend boven een pool waargenomen. De ruigtestroken waren duidelijk het rijkst aan zoogdiersoorten. Hazen en reeën werden vaker foeragerend in of langs de randstroken en bosjes waargenomen dan in de gangbaar beheerde randstroken. Bunnings, wezels en hermelijnen verstigden zich in de loop van het onderzoek in de bosjes en de ruigtestroken.

Al met al bleek het mogelijk met beperkte ingrepen de natuurwaarde van akkerbouwgebieden te vergroten. Gezien de kosten zullen de maatregelen waarschijnlijk niet spontaan op landbouwbedrijven worden toegepast. Het verdient daarom aanbeveling dat overheden en landbouworganisaties gezamenlijk de mogelijkheden nagaan hoe dit soort maatregelen in de bedrijfsvoering opgenomen kunnen worden.

Dennis Wansink

A.J. Remmelzwaal & B. Voslamber, 1996. In de Marge. Een onderzoek naar ruimte voor natuur op landbouwbedrijven. Flevovericht nr. 390. 136 pagina's. ISBN 90-369-1165-6. Verkrijgbaar bij Rijkswaterstaat, Dir. IJsselmeergebied, Lelystad, 0320-297201 (NL).

Edelherten en reeën in de Oostvaardersplassen

Dit rapport geeft de resultaten weer van vier jaar (1992-1996) onderzoek naar demografie, terreingebruik en voedsel van edelherten en reeën in de Oostvaardersplassen (OVP). Reeën vestigden zich spontaan in de OVP, edelherten werden er losgelaten in maart 1992. Dit vergde plaatsing van een raster waardoor het OVP-gebied in ecologisch opzicht voor genoemde hoefdiersoorten een eiland werd. Naast reeën en edelherten lopen er in het OVP-gebied nog (voor wat betreft hoefdieren) Heckrunderen en Konikpaarden rond.

In de eerste jaren van het onderzoek nam de reeënpopulatie in de randzone van het gebied snel af, waarbij de plaatsing van het raster waarschijnlijk een rol heeft gespeeld. Thans lijkt de populatie stabiel. Het edelhert is met een exponentiële groei van gemiddeld 38% per jaar een factor van belang in het OVP-gebied aan het worden. De populatie steeg van 44 dieren in maart 1992 naar 179 in januari 1996. Het gegeven dat welhaast iedere adulte hinde een kalf grootbrengt, duidt op goede leefomstandigheden voor deze soort.

Het doel van de introductie van edelherten in 1992 was completering van het ecosysteem en onderdrukking van bos- en struweelvorming. Met name vanwege de nog relatief kleine aantallen concluderen Cornelissen en Vulink dat wat betreft dit laatste aspect de rol van edelherten (vooralsnog) geringer is dan die van rund en paard. Zowel ree als edelhert blijken bij voorkeur gebruik te maken van gesloten rietland-ruigtestruweel boven het vegetatietype grasland. Vanzelfsprekend hangt dit samen met de voedselkeus, die niet erg verschilt tussen deze soorten, ofschoon ze op basis van hun spijsverteringsfysiologie in twee onderscheiden groepen worden geplaatst. Maar ook zou sprake kunnen zijn van interacties met rund en paard, die niet goed uit de doeken komen.

Het is jammer dat de hoefdier-hoefdier relaties nergens worden gepresenteerd in termen van overlap in terreinkeuze en voedselkeuze. 's Winters geldt voor de vier hoefdiersoorten bijvoorbeeld een voorkeur voor gras. De vraag is dan of dit er wel voldoende is. Ook een zeer grote overlap in de nazomer, de periode waarin de vetreserves voor de winter worden opgebouwd, zou tot competitie kunnen leiden. Op dit moment ontbreken gegevens met betrekking tot de verhouding tussen behoefte en aanbod.

Dat de ene soort voordeel zou kunnen hebben bij de aanwezigheid van de ander (facilitatie) komt ook slechts marginaal aan de orde.

Als het werk iets duidelijk maakt dan is het de dynamiek in aantallen en in draagkracht. Dit staat haaks op het, in getalsmatige zin, starre beheer van edelherten, reeën en wilde zwijnen op de Veluwe. Dit is tevens het geval met de waarneembaarheid van de edelherten: die is in het OVP-gebied met name in de winter zeer groot. Dit is een belangrijke factor om bij het toekomstig beheer rekening mee te houden, want we weten uit ervaring dat actief aantalsbeheer

kan resulteren in schuwe dieren.

Tot slot, de auteurs wagen zich aan het jargon van het oude land waar ze spreken over smaldieren als twee jaar oude reeën. Bedoeld wordt smalreeën; een smaldier is een twee jaar oud vrouwelijk edelhert, waarvan akte!

Geert Groot Bruinderink

P. Cornelissen & J.T. Vulink, 1996. Edelherten en reeën in de Oostvaardersplassen. Demografie, terreingebruik en dieet. Flevobericht nr. 397. 47 pagina's. ISBN 90-369-1174-5. Verkrijgbaar bij de Bibliotheek van Rijkswaterstaat, Dir. IJsselmeergebied, Lelystad, telefoon 0320-297201 (NL). Prijs f. 17,- (BF 340), inclusief verzendkosten.